

KRSTAŠI

KRSTAŠI

Kratka povest krstaških pohoda

Majkl Pejn

baBun

**BEOGRAD
2019.**

Naslov originala :

The Crusades - Mike Paine

© Copyright na prevod za Srbiju

IP BABUN

Sva prava objavljivanja za Srbiju zadržava Babun

Izdavač:

Babun

Prevod:

Goran Bojić

Štampa:

Zuhra, Beograd

Tiraž: 500

Prvo izdanje

ISBN 978-86-80792-24-8

ZAHVALNICA

Ova knjiga ne bi bila moguća bez neuporedivo boljeg dela ser Stivena Ransimena, čijoj maestralnoj istoriji ova knjižica puno duguje.

Na ličnom i profesionalnom nivou, izuzetno sam zahvalan za neizmernu pomoć koju mi je pružila moja porodica (posebno Džoša i Kasper); Frensis Kleverdon (*Francis Cleverdon*); Džon Šajer (*John Shire*); moj urednik, Nik Renison (*Nick Rennison*); i saputnik i ljubitelj hrtova Šon Martin (*Shon Martin*). Zakasnelu zahvalnost dugujem Džonu Parišu (*John Parish*) za njegovu pomoć u mom prethodnom radu o krstaškim ratovima, ne manje krvavom i u krajnjem ishodu neuspelom, ali koji bi bio mnogo manje zabavan bez njegovog doprinosa.

Za drugo izdanje hteo bih još da zahvalim i: Parvinu Adamsu (*Parveene Adams*), Polu Begliju (*Paul Baggaley*), Ijanu Breretonu (*Ian Brereton*), Šuparni Čouduri (*Suparna Choudhury*), Marku Kazinsu (*Mark Cousins*), Polu Gibsonu (*Paul Gibson*), Dejlu

Grandlu (*Dale Grundle*), Terumiju Kavasakiju (*Terumi Kawasaki*), Viki Lebo (*Vicky Lebeau*), Dejvidu Mariotu (*David Marriott*), Martini Roberts (*Martina Roberts*) i Andreu Ugetu (*Andrea Ughetts*).

Sve greške, suviše je i reći, u potpunosti su moje
- *Deus lo volt.*

SADRŽAJ

Prolog: Poslednji krstaški rat 9

1. Islamski svet i Istok 17

2. Prvi i Drugi krstaški rat 29

Pozadina Prvog krstaškog rata. Prvi krstaški rat. Nakon Prvog krstaškog rata: latinska kraljevstva na Istoku. Drugi krstaški rat.

3. Treći i Četvrti krstaški rat 77

Pozadina Trećeg krstaškog rata. Treći krstaški rat. Dečji krstaški rat. Četvrti krstaški rat.

4. Kasniji krstaški ratovi 111

Peti krstaški rat. Šesti krstaški rat. Sedmi krstaški rat.

5. Pad Akre i kasnije 133

Propast Prekomorskog carstva i pad Akre. Kasnije.

Hronologija

Preporučena literatura

PROLOG: POSLEDNJI KRSTAŠKI RAT

VAŠINGTON (Rojters) - Nekoliko godina nakon što je predsednik Buš izazvao uzbunu u muslimanskom svetu nazivajući svoj rat protiv terorizma „krstaškim ratom“, rečju koju Arapi poistovećuju sa hrišćanskom brutalnošću, ova fraza se ponovo pojavila u pismu namenjenom popunjavanju fondova Bušove kampanje, koju su zvaničnici najavili u nedelju...

Pismo od 3. marta, koje je predsednik kampanje Buš-Čejni, Mark Rejsikot, poslao novim potpisnicima povelje kampanje u Floridi, slavilo je ovog republikanskog predsednika što „vodi globalni krstaški rat protiv terorizma“, navodeći dokaze o Bušovom „snažnom, postojanom vođstvu u teškim vremenima“.

Ali, reč „krstaški rat“ provocira traumu muslimanskog sveta, koga su tokom srednjeg veka opsedali hrišćanski krstaši iz Evrope.

U nedeljama nakon 11. septembra 2001, napada na Njujork i Vašington, Buš je izazvao gužvu rekavši re-

porterima: „Ovaj krstaški rat, ovaj rat protiv terorizma, potrajaće neko vreme.“ Suočena sa zaprepašćenjem celog sveta povodom ove izjave, Bela kuća je kasnije izjavila da se Buš kaje što je upotrebio taj izraz.

U nedelju, Rensikot je rekao: „Ovo pismo je bilo usredsređeno na koncentrisane napore predsednika, u koaliciji sa drugim članovima međunarodne zajednice, da se preduzme misija da se oslobode ljudi i zaštititi sloboda - ne samo za trenutak, ni za jedan dan ni za 10 godina, već za 100 godina“, izjavio je bivši guverner Montane na konferenciji za štampu...

* * *

Neke reči, neke slike, kao što su ratovi, neće se lako zaboraviti. Skandiranje fudbalskih tribina o „Dva svetska rata i jednom svetskom kupu“, guščiji korak Bazila Fotija u jednoj od epizoda serije „Foti tauer,, Spilbergov film „Spasavanje redova Rajana“ – ukazuju da sukobi iz prošlosti neće mirno izbledeti.

Kad uključi radio, slušalac nailazi na diskusiju među akademikima o pitanju koliko je današnja Nemačka kriva za prethodne ratove. U najavi za fudbalski susret između reprezentacije Engleske i Nemačke, jedan tabloid je taj događaj obojio ratnim bojama. Ponekad, u javnosti, kada se pokrene pitanje Nemačke, glasovi gundala insistiraju da se prisetimo prošlosti. Ma kakvi da su današnji Nemci, kao da kažu oni, uvek moramo da pamtimo grehove njihovih predaka. Nemačka je na

neki način neizbrisivo okaljani tim zločinima. Ne baš sjajne poteze Nemačke u okviru Evropske unije ti isti komentatori će videti kao okaljane tim istim zločinima. Pretpostavlja se da postoje prećutni motivi ispod površine stvari. Svaki čin usmeren na sebični interes Nemačke može biti vaskrsnuće njenih starih želja da kontroliše Evropu.

Ni Britanija nije imuna na takve optužbe: na skorašnje kritike trenutnog režima u Zimbabveu, navodno u ime ljudskih prava, neki su odgovorili da je to samo paravan za stare imperijalističke težnje. Možda i u Nemačkoj i u Britaniji nekoliko starih ljudi još čezne za imperijalističkom prošalošću - ali je sigurno svaka godina koja prođe sahranjuje sve više i više takvih snova.

Interesantno, noćne more o starim neprijateljima nadživele su sećanja na stare saveznike. Možda se Francuska borila protiv Nemačke u Drugom svetskom ratu; možda se puno priča o prijateljskom savezu. Pa ipak slično, iako blaže nepoverenje, lebdi nad Francuskom. Setite se Napoleona!

Ali, kakve to veze ima sa krstaškim ratovima? Posle toliko vekova, ko zaista mari za njih osim istoričara, ili onih koji uživaju u dobrim ratnim pričama? Britanija je, na kraju krajeva, preturila i rimsku i vikinšku invaziju. Izgleda da smo oprostili Skandinaviji i Italiji već odavno. Šta to onda ima u reči „krstaški rat“ što može da izazove takvu strepnju? Nije li to samo, kako

to opisuje rečnik, „energična i organizovana kampa-
nja motivisana žarkom željom za promenom“?

Možda je Džordž Buš (ili bar njegovi savetnici) na taj način razumeo ovu reč, kada je na poznati način pozvao na krstaški rat protiv terorizma. Pa ipak moramo da shvatimo da je upotreba te reči bila posebno nepri-
merena toj prilici, uprkos Bušovim naporima da to po-
rekne. Na kraju krajeva, i Džordža Buša i Tonija Blera karakteriše njihova hrišćanska vera, a njihovi protiv-
nici su u ovom slučaju sledbenici islama. Zar nismo bili svedoci invazije delova Srednjeg Istoka, koju su sprovele snage koje se sastoje ili od Evropljana (Špa-
nija i Britanija, na primer) ili od naslednika evropske kulturne i političke tradicije (SAD i Australija)? I zar nisu obe te invazije (krstaški ratovi i intervencija na Bliskom istoku) bile potkrepljene najboljim motivima primerenim njihovom vremenu i kontekstu: sloboda se jedne strane i hrišćanstvo sa druge? Sigurno je da je neko u Beloj kući morao biti svestan paralela iz-
među vođe najmoćnije zemlje u svetu koji poziva na krstaški rat 2001. i poglavara hrišćanske crkve koji je pozivao na krstaški rat pre skoro hiljadu godina.

Zato možemo da razumemo zašto je upotrebljena ta reč. Zaista, ako bilo koja aktivnost s pravom može da se nazove krstaškim ratom u savremenom svetu, možda je to upravo ova. Manji problem je bio u tome kako Bela kuća razume tu reč, a veći problem u tome kako je ona razumela šta ona značila za druge.

Istorijski, krstaški ratovi čine interesantan i važan period u razvoju Evrope. To je jedna rana faza u razvoju evropskih nacionalnih država i rana faza u razvoju umešanosti Evrope u poslove ostatka sveta. U kasnijim stolicima mnoge od evropskih država postale su vođe velikih i moćnih carstava, a to bogatstvo i moć su u velikoj meri potekli od njihove eksploatacije ostatka sveta. Zato možda možemo da vidimo krstaške ratove kao prve, probne korake prema stvaranju imperija. Krstaši su videli sebe kao ljude koji rade Božiji posao. Na sličan način, oni koji su došli mnogo kasnije videli su sebe kao ljude koji donose civilizaciju divljacima. Ekonomska dobit pratila je i jedne i druge. Uprkos ceni u ljudstvu i dobrima, neki istoričari su tvrdili da je bogatstvo koje je ušlo u italijanske gradove tokom krstaških ratova, i putem olakšane trgovine i putem osvajanja, pomoglo da se započne italijanska renesansa.

I zato, uprkos ogromnoj vremenskoj distanci, koja predstavlja period dovoljan da zatamni sećanje na ljudske žrtve Srednjeg istoka tokom krstaških ratova, ili koji bi mogao da smanji gnev pri pomisli na tu invaziju, slika krstaških ratova kao početka dugog procesa eksploatacije, vladavine Zapada ostatkom sveta, ipak ih dovodi bliže savremenom dobu.

I sa druge strane, neka osvajanja, neki ratovi, lakše se opraštaju od drugih. Rimska invazija Velike Britanije, invazija Vikinga, invazija Normana - sve su se

završile asimilacijom. Zaista, veliki uspeh Rimskog carstva može se pripisati načinu na koji su Rimljani svesno nastojali da stope svoju kulturu sa kulturama onih koje su pokorili. Ali, krstaški ratovi su bili zasnovani, baš kao što su to bila i kasnija imperijalistička osvajanja, na idejama segregacije. Krstaše raznih naroda i jezika ujedinjavala je jedna stvar - njihova hrišćanska vera. I tu nije bilo mogućnosti kompromisa. Neko je ili bio hrišćanin ili nije. To je bio određujući momenat u istorijskom razvoju odnosa između Evrope i ostatka sveta. Na jednoj strani su Evropljani, koji su hrišćani, a na drugoj domoroci koji su inferiorni zbog te jedne stvari koja ih najviše određuje - njihove religije.

Treća faza razvoja pomogla je svetu da povрати svoju moć. Osnivanje izraelske države 1948, iako nije imalo veze sa postupcima i namerama krstaša, u očima nekih je i dalje simbol gubitka koji se asocijativno povezuje sa periodom krstaških ratova. Izrael je formiran nakon kratke britanske vladavine Palestinom (ona je došla pod britansku kontrolu nakon Prvog svetskog rata, nakon što je njome vekovima vladalo Otomansko carstvo), a glavni strani finansijski izvor podrške Izraelu u današnje vreme su Sjedinjene Države. Za neke muslimane te činjenice zvuče kao odjek uplitanja Zapada u krstaške ratove. Takva, sigurno pogrešna tumačenja, kao što smo rekli, nisu karakteristična samo za Srednji istok.

I tako reč krstaški rat ostaje izuzetno moćna - bar u nekim delovima sveta. Zaista je u prirodi same istorije da podržava takvo povezivanje među periodima. Svaki rat je imao svoj razlog i svoje nasleđe; i niko ne može da lako raspetlja prošlost od sadašnjosti. Svaka knjiga koja vraća u život neki istorijski period čini to povezujući ga sa sadašnjošću. Davno mrtve ličnosti dolaze nam kao žive kad vidimo njihovu sličnost sa nama; njihova motivacija je ono što razumemo. Naše razumevanje osećanja stanovnika krstaških država da ih terorišu asasini - njihov strah da u bilo kom trenutku, na javnom mestu, ne mareći za sopstveni život, teroristi mogu napasti - na užasan način je oživljen današnjim terorističkim napadima. Sa druge strane, mi ponekad imamo teškoća da uvidimo sličnosti između perioda u kome živimo i prošlosti. Kroz nekoliko stotina godina, istoričari će se osvrutati unazad i prosuđivati da li mi danas živimo u vremenu krstaških ratova. Nadajmo se bar da će, ako i živimo, oni do tog zaključka doći sa većom živahnošću nego što je to bio slučaj izvornim poduhvatom. Stanje slobode koje traje sto godina, po tumačenju Marka Rejsikota, manje je utešna asocijacija nego što on misli. A šta će se desiti potom?

Ali, pođimo sada izvoru sve te zbrke.

DEO I
Islamski svet i Istok

ISLAMSKI SVET I ISTOK

Prašina vekova prekrila je čuvene vrtove Haruna al Rašida, bagdadskog kalifa, zapovednika vernika. Sjaj dereglija koje su ga vozile niz Tigar noću sa njegovim vernim vezirom, Jafarom; šetnje kada je ujutru prurušen hodao pijacom, među svojim podanicima sa svojim oružarom, Masrurom - te priče su prepričavali pripovedači na ulicama srednjovekovnog Damaska i Kaira, kao i u čaršijama samog Bagdada. Harun, kao i njegov savremenik, Karlo Veliki, bio je ličnost koja je iskliznula iz korica istorije i prešla u mit. U tim pričama, koje će na kraju ući u zbirku Alf Lajla va-Lajla (koja se često prevodi na engleski kao *Arapske noći*, iako je bukvalniji prevod *Hiljadu i jedna noć*), politička sigurnost Al Rašidove vladavine javlja se u bogatom okruženju palata, karavana trgovaca i bezbrojnih, raskošnih detalja. Kakva god da je bila stvarnost pri kraju 8. veka pod vladavinom Abasida, gledano unazad, to je bilo zlatno doba. Javnosti šizmatičkog i politički podeljenog Srednjeg istoka 11. veka ne bi bilo teško da na bogatstvo iz tih priča gleda kao na plod

jednog muslimanskog sveta ujedinjenog pod jednim vođom koga je odobrio Bog: Dar al-Islam.

Jer, podela islamskih država je suštinska stvar za početni uspeh krstaških ratova. Prva tri veka nakon pojave islama među Arapima i beduinima na Arapskom poluostrvu, ova religija se brzo proširila na najveći deo starog sveta. Do Muhamedove smrti 632. godine većina Arabije bila je preobraćena. Stara carstva, Vizantijsko i Sasanidsko, koja su se toliko dugo prepirala oko njihovog zajedničkog zaleđa, Bliskog istoka, ti prebraćenici su potisnuli. Jerusalim je morao da se preda 638. Do 640. Rimljani su izgubili Siriju. Egipat je pao do 646. Do 651, poslednji sasanidski car Jazdegerd III - i četiri stotine godina staro carstvo kojim je vladao - otišli su u istoriju. I tako su te teritorije koje su pod njih potpale, kao što je Severna Afrika - Magreb - bile osvojene do samih kapija Zapadne Evrope. Do sredine 8. veka, čak je i Iberija (savremena Španija i Portugal) bila okupirana od armije koja se sastojala od Arapa i muslimanskih preobraćenika iz Magreba, Berbera. Bilo je povremenih pljaškaških pohoda preko Pirineja. Značaj poraza jednog takvog pohoda od Šarla Martela 732. godine rastao je sa pričom, dok na kraju on nije postao poznat kao epska bitka koja je spasla Evropu od potpunog i konačnog osvajanja nevernika. Ali, po strani od tih pljaškaških pohoda, islamski svet, Dar al-Islam, prostro se po svetu dokle god je mogao da stigne.

Osvajanje Magreba podrazumevalo je pripajanje vizantijskih gradova, kao što je Kartagina. Počev od osvajanja Sirije, muslimanske snage ugrožavale su istočnu polovinu vizantijskog carstva narednih 80 godine, a to se neizbežno završilo opsadom glavnog grada, Konstantinopolja, 674. i opet 717. Prva opsada je konačno odbijena nakon četiri godine, delimično zahvaljujući jedinstvenom vizantijskom oružju, grčkoj vatri (tečnost za koju danas ne znamo kako se pravi, ali se možda najbolje može opisati kao srednjovekovni napalm). Vizantijsko carstvo, koje je raslo i širilo se obalskim zonama Sredozemnog mora zahvaljujući njihovoj suverenoj dominaciji na moru, sada je bilo znatno ugroženo i islamskom mornaricom i islamskim piratima. U neku ruku, to takmičenje između dve velike kulture je na kraju i dovelo do Prvog krstaškog rata.

Ko su bili Vizantinci? Samo to ime pomalo navodi na pogrešno zaključivanje. Njihovo poreklo bilo je rimsko, a priča o njima je deo odgovora na pitanje šta se desilo sa Rimskim carstvom. Bizant (Vizant) je bio grčka kolonija osnovana u 8. veku pre Hrista. Četiri stotine godina to je ostao provincijski centar, koji je dobio na značaju tek kada se prvi hrišćanski car, Konstantin I, kada je došao na vlast, odlučio da Bizant učini svojom prestonicom umesto Rima. Taj novi Rim je uskoro dobio ime svog osnivača, i tako je nastao Konstantinopolj. Kao carska prestonica, taj utvrđeni grad je brzo rastao i po veličini i po snazi.

Vreme je prolazilo i Carstvo je podeljeno: pomerenom na ivicu Evrope, Istočno rimsko carstvo će izbeći varvarske horde koje su na kraju pregazile Rim.

Kako je Zapadno carstvo polako odlazilo u sećanje, Istok je postepeno našao sopstveni put razvoja. Do srednjeg veka, njegova mešavina istočne kulturne prefinjenosti, koja je predstavljala specifični koren iz koje je njeno hrišćanstvo preuzelo i svoje ceremonije i verovanja, i njegovog rimskog nasleđa, opravdalo je novo ime koje su mu istoričari dali - Vizantija.

To carstvo će postati svetionik koji će sijati u mračnom dobu Evrope, veoma stvarna veza sa rimskim svetom, koja će trajati sve dok otomanski Turci nisu konačno osvojili Konstantinopolj 1453. godine. Vizantinci su mogli da sebe vide kao nastavak Rima, a možda i kao čuvara i nastavak svega što je zaista bilo civilizovano u Rimu. Oni su održavali veliku staru evropsku civilizaciju. Ali kulturni jaz (koji je sa vekovima samo rastao) i njihov fizički položaj na rubu kontinenta samo ih je činio sve stranijim, neevropskim u očima evropskih carstava koja su se formirala kao posledica varvarske invazije. Ironija je da se tek pred kraj ovog carstva sa ponovnim rađanjem interesovanja za klasični svet u Italiji, poznatog kao renesansa, to usamljeno svetlo koje je Vizantija održavala upaljenim tokom dugih vekova ponovo vratilo nazad u Evropu i proširilo po teritorijama nekadašnjeg Rima.

To Carstvo je zračilo iz svog središta, Konstantinopolja. A njegovo jezgro je uvek bila Mala Azija i trakijska Grčka, ispod Dunava. Pored tih zemalja, Vizantiji je pripadalo i dosta od obale Severne Afrike, Egipta, Dalmacije (savremene Jugoslavije), Južne Italije i Sicilije. Na njenim istočnim međama bili su Sasanidi; na zapadu, balkanska plemena. Stalna osobina tog prostora bio je pritisak nomadskih naroda koji su se selili iz Azije u Evropu, gurajući pred sobom stanovništvo koje su tu nalazili. Na istoku, to što su Sasanide zamenili Arapi, samo je povećalo teškoće Vizantije.

Opsada iz 717. godine predstavljala je najviši dom arapskih ambicija što se tiče Konstantinopolja. Arapi su bili odbijeni, pa iako su nastavili da vrše upade na vizantijsku teritoriju, tokom vremena dolazilo je do sve većih podela u njihovim redovima. Dinastija Umajada je imala potpunu kontrolu islamskog sveta od 661. do 750. godine. Nakon uspona Abasida im je ostao Emirata Kordoba - većina savremene Španije i Portugala - dok su ostalo izgubili. Sa usponom Abasida, prestonica se iz Damaska preselila u Bagdad. Do 10. veka i Abasidi su bili u opadanju, a u Magrebu i na Bliskom Istoku se pojavilo više autonomnih muslimanskih država. Vizantinci su imali najviše koristi od tih političkih nereda. Abasidi su zadržali vlast na istoku; a suparnička dinastija, Fatamidi, držala je Magreb. Od 945. Vizantinci su pod raznim vladarima krenuli u osvajanja i povratili mnoge gradove Levanta koji su

bili pod vlašću minornijih muslimanskih vladara i uspešno su se suprotstavljali Abasidima i Fatamidima.

Do 11. veka, bilo kako bilo, uspostavljeno je opšte primirje između tri najveće sile. Kao što će se pokazati u više slučajeva kasnije, neprijateljstvo između dve islamske strane bilo je veće nego između bilo koje od njih i Vizantije. Jerusalem je bio i ostao pod muslimanskom vlašću od 638. godina, kada se predao kalifu Omaru. Sa tamošnjim hrišćanima, kao što je bilo uobičajeno i na drugim mestima, pod muslimanima se pristojno postupalo. Muslimani su bili spremni da dopuste hrišćanske i jevrejske verske obrede, pošto su te dve religije imale status ahl al-kitab, „narodi knjige“. I zaista, sve te tri religije su bile povezane. Kao što je hrišćanstvo poteklo iz judaizma, tako su i muslimani dali Isusu status proroka - na sve se moglo gledati kao na obožavanje u suštini istog Boga. Taj odnos je značio da su hrišćani često i lako prelazili u islam - nije bilo teško prihvatiti da je islam bio napredniji oblik hrišćanstva. Tolerancija koju su muslimani pokazivali prema tim verama imala je svoju cenu - bukvalno. Svi oni koji su pripadali tim drugačijim verama morali su da plaćaju porez nazvan *jizyah*. Taj porez, uz očigledne prednosti koje je davala pripadnost religiji koja je bila neodvojiva od političke moći u tim zemljama, bio je još jedan jak podsticaj za preobraćanje kada bi se duhovni argumenti pokazali nedovoljni. Ogroman rast broja vernika koji su se na taj način preobrati-